

PULA IMVULA

>> GROWING FOOD >> GROWING PEOPLE >> GROWING PROSPERITY >>

GRAIN SA
GRAAN SA

AGOSTOSE
2015

Beakanya pele ga nako mme o otare dinyakwapšalo ka nako

Dinyakwapšalo tše di nyakegago di swanetše go hwetšagala gabonolo.

Ka moka re tseba lereo le 'taolo ya nako'. E be e ka ba selo se sebotse ge re ka be re kgonago go laola nako ka moo go swanela-go dinyakwa tša rena. Eupša, nako ka mehla e re šia mola re e hloka go fetiša. **Madimabe ke gore nako ga e laolege.** Motsotswana wo mongwe le wo mongwe o fetela bosafeleng...Ga go na motho yoo a ka emišago kelo ya nako.

Le ge go le bjalo, se re ka se kgonago **ke go itaola gore re kgone go diriša nako ye e lego gona gabotse ka moo go kgonegago.**

Temong selo se nnoši seo re swanetšego go se emela ke boso. Go no swana le nako, ga bo laolege. Manyami ke gore ba bangwe go rena ba ya boikhutšong bjo bo ba lebanego morago ga puno – mme ba emela pula goba sehla se sefsa go thoma mošomo gape. Eupša ge ba phafoga

moo gantši nako ya go akanyetša dinyakwapšalo, go bapiša ditheko le go romela diotara ka nako, e šetše e ba šile.

Elelwa: tiro ye bohlokwa go feta tše dingwe boleming ke pšalo. O buna seo o se bjetšego. Ge o thoma ka mokgwa wo mobe go na le kgonagalo ye kgolo ya gore o ka se atlege – ngwaga wohle wa sebaka se sebotse o tla ba o ile. Ka fao itokiše gabotse.

Ba bantši go lena bao ba balago taodišwana ye ba kile ba ba le mathata malebana le go humana dinyakwapšalo mola nako ya go bjala e šetše e le kgauswi. Barekiši gantši ba leka go thuša melokoloko ya bareki bao ba tšilego pele mme wena o swanetše go emela sebaka sa gago. Baotledi ba dilori ba a traeka, motlakase o a tingwa, badiredi ba ngangišana le bathwadi mabolokelong a peu le a monontšha, goba se sebe go feta tšohle – ga go na phahlo.

Kgatišopaka ya Grain SA ya batšweletši ba ba hlabologago

Bala Ka Gare:

- 03 | Tirišo ya taolo ya maleba ya letlotlo
- 06 | Grain SA e boledišana le... Elias Pangane
- 07 | Re swanetše go tšea dišupommu ka baka lang, neng le gona gakae?

KOKO JANE O RE...

Re tshepa gore lenyaga diphefo tša Ago-stose di tla thoma go foka ka nako gore dipula tša seruthwana di ne ka pela. Di-
karolo tša bodikela bja naga di hlagetšwe ke komelelo e šoro mme balemi ba mafelong ao ba emetše pula gore ba kgone go bjala gape.

Mengwageng ye e fetilego re ile ra bolega ka tokologo ka tirišo ya bakontraka ba bolemi bao ba thušago balemi ba ba hlabologago. Rena ba Grain SA re hlofela gore balemi ba swanetše go itemela dinaga tša bona go tšweletša dibjalo. Madimabe ke gore gantši go na le batho bao ba dirago e ke ba thuša balemi ka go ba bjalela mašemo a bona (ao ka tlwaelo a lego nagengkopanelo) – gantši molemi yena ga a kgathe tema le ganyane. Mehlang ye e fetilego re ile ra bona diprotšeke tše mmalwa tša mohuta wo di thongwa mme tša no hwelela – tirišo ye e sa kgaotšego ya bakontraka go thuša balemi ba ba hlabologago e tloga e se tharollo le gatee. Re dula re botšwa gore bakontraka ba tlo dirišwa fela ngwageng wa mathomo mme ba tla ruta balemi bokgoni gore ka morago balemi ba tle ba itemele mašemo a bona. Nneteng se ga se direge.

Rena re ganana le tirišo ya bakontraka ka ge ba tura, mošomo gantši ga o phethwe ka tshwanelo le ge e ka ba ka nako, ka ge bakontraka ba dumela go thuša balemi ba bantši go feta ka moo ba ka kgonago. Maloba re kwele ka protšeke ya kua Kapa-Bohlabela fao mokontraka a biditšego balemi R3 500 go lokiša mašemo, go a bjala le go a gašetša. Ka tshwanelo ba be ba swanetše go lefa seripagare sa palo ye. Mokontraka o na le nnete ya gore o tla lefša, barekiši ba dinyakwapšalo ba a lefša, barerišani ba kgonthiša gore ba amogela moputso wa bona – molemi yena o šalelwa ke marathana. Se ga se tlhabologo le gona batho ba ga ba thuše molemi – ba no ithuša mme wena molemi o šala le ditshenyegelo.

Re a kwešiša gore batho ba bangwe ba na le naga ye nnyane, eupša se ga se re gore ba swanetše go dumelela ba bangwe go diriša naga yeo. O ka diriša naga ya gago ka bowena go tliša totodijo ya lapa la gago le go itholela ditseno. Naga ya gago ke mothopo woo o ka o dirišago go ikhola – e diriše ka tshwanelo ka moo o ka kgonago o ikhole o be o hole le ba lapa la gago.

Ke nako ya go akanya dibjalo tše o tloga di bjala sehlang se se tlogo – o tile go bjala dibjalo dife mme o tlo diriša dinyakwapšalo dife? Hle se emele kgoro ya mmušo go go tlišetša dinyakwapšalo – laola bole-
mi bja gago ka noši ka go loga maano. Ge o na le naga, e diriše gabotse mme o tla ba o le tseleng ya go tliša totodijo le boitaolo lehlakoreng la letlotlo.

Beakanya pele ga nako mme o otare dinyakwapšalo ka nako

Ka fao re dumela go no tšea seo se lego gona, goba re tlamega go emela phahlo ye mpsha ya dinyakwapšalo – ke moka re fetša re bjala morago ga nako goba ka nako ye e sego yona. Motswako wa kotsi ruri!

A re lebeleleng tšeo re ka di dirago malebana le dinyakwapšalo tše bohlokwa tša tšweletšo ya dibjalo:

Akanya ditiro tše ge o seno phetha puno Monontšha le pheapommu

- Kakanyetšo ya mmu – dišupommu goba ditekanyetšo tše di theilwego godimo ga puno ye e fetilego. Bontši bja dikhamphani tše di hlophollago mmu bo fa molemi keletšo ye e theilwego godimo ga puno ya gonabjale le ge e ka ba godimo ga ditetelo tša dipuno tša ka moso.
- Baemedi ba dikhamphani tša menontšha le bona ba rutilwe go hlatholla diphefo tša tlhophollommu. Ahlaahla dibjalo tša gago le bona (dikeletšo, dibolumo, ditheko le diphokoletšo).
- Diphokoletšo di hwetšagala ka mehla malebana diotara tša ka pela tšeo di išwago ka pela.
- Kalaka e šoma bokaone ge e dirišwa nako ye telele pele ga pšalo.
- Beakanya (*calibrate*) dipolantere le diphatlatatši tša gago ge o seno amogela dinyakwapšalo tša gago.

Peu

- Akanyetša dibjalo tša gago. Bapiša tšweletšo ya mapastere (*hybrids*) le dipalopalo tša setšhaba; e bapiše gape le seo o se holofeditšwego. Ahlaahla taba ye le baemedi ba khamphani ya peu.
- Gopola ka dibjalo tšeo o nyakago go di bjala sehlang se se tlogo o phethe le pelo.
- Akanya phetošopšalo yeo e lego bohlokwa tšweletšong ya dibjalo – kudu ge o diriša mokgwa wa go lema ganyane (*limited tillage*) goba wa go se leme selo (*no-till*). Mohola wo mongwe wo bohlokwa wa phetošopšalo ke taolo, goba a re tshepe gore e ka ba phedišo, ya dikapeu (diporo) tša malwetši a a itšego ao a tsenelago mehuta ye e itšego ya dibjalo – ngwaga le ngwaga.
- Akanya bogolo le sebopego sa peu ye e swanelago polantere le mmu wa gago. **Peu ya bogolo bjo bo rategago kudu e rekišwa ka potlako.** Ge o reka peu ye e sa swanelego polantere le mmu wa gago o ipakela mathata.
- Bontši bja dikhamphani tša peu bo fokoletša bareki go ya ka mokgwa wa “*sliding scale*” go tloga kgwedding go ya go ye nngwe – phokoletšo e nyenyefala go ya ka go lelefala ga tiego ya go reka.
- Beakanya dipolantere tša gago ge o seno amogela peu.

Dikhemikhale

- Pele ga ge o lema, kgopela moemedi wa dikhemikhale go lekanyetša le go hlahloba

mengwang yeo e bonalago morago ga puno – go boima go bona gabotse seo se diragalago mola mmu o šetše o lemilwe. Phetho ya gago malebana le dibjalo tšeo o kgethago go di bjala sehlang se sefsa e ka laolwa ke bogolo bja bothata bjo bo hlohwago ke mengwang ye e itšego. Mohlala: go ka ba boima go laola tšhilafatšo ye e hlohwago ke mokhure ge o bjetše dibjalo tša tlakalaphara.

- Beakanya digaešetši tša gago ka nako. Ga go hlokege gore o emele dikhemikhale. Kgonthiša gore o di beakanya ka nepalago. Bontši bja baemedi ba dikhemikhale bo rata go thuša gobane ba fišega go tliša leina la dikhamphani tša bona. Diriša botsebi bja bona. Ge moemedi wa gago a sa kgone goba a sa rate go go thuša, nyaka yo mongwe yo a kgonago. Dira ka botshepegi o kgopela thušo ka nako – baemedi ba ba na le mošomo wo montši kudu nakong ya pšalo.
- Dikhamphani tša dikhemikhale di diriša maina a kgwebo (*brand names*) a a fapanago go bapatšha ditšweletšwa tša tšona. Itemoše ditswaki tše di akareditšwego ditšweletšwegeng tše mme o diriše tsebo ye go bapiša ditheko le mananeo ao a šišinywago. Mafelelong mokgwa wo bonolo wa go phetha le pelo ke go bapiša ditshenyegelo godimo ga hektare malebana le lenaneo le lengwe le le lengwe leo le šišinywago.

Tisele

- Tisele ke senyakwapšalo se sengwe se bohlokwa, eupša theko ya yona ga e laolwe ke dikhamphani tša dibešwa mme diphokoletšo di sepelelana kudu le bokaakang (bolumo) bjo bo rekwago, e sego nako yeo e rekwago ka yona. Ge o ikanya theko ya tisele ka bontši (*bulk deliveries*), kgonthiša lebaka le letelele pele ga nako gore tisele ye o nago le yona e tla swarelela dibeke tše pedi goba go feta ge o bjala.

Ka mehla kgonthiša gore o bapiša ditheko dikhamphaning tše pedi goba go feta. Pote-gelo ke ntla ye bohlokwa, eupša go bohla-le go itemoša ditšweletšwa le ditirelo tše di hwetšagalago dikhamphaning tše dingwe.

O se ke wa re ge o diega go tla no loka – temong go thušega yo a tsarogilego gobane seema se re: “Mafato a kgwale ke ge e sa le gosasa”. Se dire dilo ka lephakuphaku gobane di na le go šarakana ge o leka go di phetha mola nako e šetše e nyakilo ya!

Phetha tše di boletšwego ka godimo e sa le ka pela ke moka o iketle o emele pula. Re go lakaletša mahlogonolo malebana le sehla se se tlogo.

Taodišwana ye e ngwadihwe ke Raymond Boardman, Molemi, Morerišani le Moeletši wa Ventersdorp, Profenseng ya Leboa-Bodikela. Ge o nyaka tšebišo ya go feta ye, romela imeile go rhboardman@gmail.com.

TIRIŠO YA TAOLO YA maleba ya letlotlo

Na o lema ka lebaka lang? Ee, o ka ba o rata go lema, eupša nnete ke gore o nyaka go gola tšhelete – ka fao kgwebo ya gago e swanetše go atlega lehlakoreng la letlotlo.

Na o tseba bjang gore kgwebo ya gago e atlegile lehlakoreng la letlotlo? Karabo ya potšišo ye ke e tee fela – o swanetše go phetha katlego ya kgwebo ya gago ka go diriša taolo ya maleba ya letlotlo. Goba o a rata goba aowa, go dira bjalo go nyakega mošomo wa go ngwala.

Molemi wa mehleng ye o swanetše go itlwaetša dintlha tše mmalwa tša taolo, **go se na taba ge eba kgwebotemo ya gagwe ke ye nnyane goba ye kgolo.** Le ge dintlha tšohle tša taolo di le bohlokwa, ke taolo ya letlotlo ya kgwebotemo yeo e kopanyago tšohle. Go hlaloša le go lekola ditiro tša bolemi ka mokgwa wa letlotlo go ka fa molemi tekolokakaretšo ya kgwebotemo yohle, seo gape se ka kaonafatšago diphetho tšeo di tšewago malebana le kgwebo. Taolo ya letlotlo ga se fela setlemaganyi sa dintlha tšohle tša kgwebotemo, eupša e thuša le go kaonafatša tshepelo ya kgwebo ka moo go kgontšhago.

Ka mokgwa wa tirišo kgato ya mathomo ye e išago taolong ya kgonthe ya letlotlo ke go humana le go boloka mangwalo a mothopo (*source documents*) malebana le **dipapatšišano (transactions) tšohle** tša kgwebo ya gago tšeo di amanago le tšhelete (e ka ba thwii goba ka go rarela). Ka mehla lengwalo la mothopo e tla ba setlankana goba pampiri, go swana le statamente sa pankka, ditlankana tša pankka le tša poloko, mananetheko (go akaretša le ditlankana tša thili, tša kheše, tša dibešwa), mananethekišo, mangwalo a tlišo (*delivery documents*), bjalo bjalo.

Lereo le “mangwalo a mothopo” le šupa nnete ya gore mangwalo a a bopa motheo wa taolo ya letlotlo. Ntle le mangwalo a GA GO KGONEGE LE GATEE go laola letlotlo la kgwebo ya gago ka tshwanelo.

Go phetha kgato ya bobedi ya taolo ya kgonthe ya letlotlo, o swanetše go ngwala bohlatse bja mangwalo ohle a mothopo ka mokgwa ofe goba ofe. Poloko ya bohlatse bjo e kgontšha tlhamo ya dipego tše tharo tša letlotlo tšeo di nyakekago malebana le taolo ya letlotlo, e lego:

- **Pego ya Ditseno** yeo e phethago sephetho sa letlotlo – poelo/tahlego ya kgwebo ya gago.
- **Lenanetekanyetšo (Balance Sheet)** leo le phethago maemo a letlotlo la kgwebo ya gago. Se se amana le kamano ya matlotlo le dikoloto (*assets and liabilities*) kgwebong ya gago. Na kgwebo ya gago e maamong a a lotegilego, ke

go re o kgona go lefa dikoloto tša gago, goba e maamong a kotsi, ke go re ditshenyegelo di feta ditseno? Na o na le dikoloto tše ntšiši?

- **Pego ya tshepelo ya kheše** yeo e šupago ge eba kheše ye e tsenago kgwebong ya gago e feta ye e tšwago, le semphekgo. Ka tirišo, pego ye e šupa ge eba o tla ba le kheše ye e lekanego ka nako ye e itšego, go swana le mafelong a kgwedi, go kgona go phetha ditlamo tšohle tša gago. Mehlala: tefo ya meputso, tefo ya motlakase, ditefo tša kgwedi le kgwedi tša tšhupamolato, bjalo bjalo.

Go kgona go phethagatša taolo ya kgonthe ya letlotlo dipego tše tharo tše di swanetše go ba gona **kgwedi le kgwedi** le gona ka pela ka moo go kgonegago morago ga mafelole a kgwedi.

Ke na le nnete ya gore ba bantšhi go lena le tla re ga le kgone go dira bjalo – ga le na nako le/goba ga le na tsebo le/goba dikgwebo tša lena ke tše nnyane, ga go hlokege gore re beakanye dipego tše. Madimabe ke gore go realo e no ba go itebalela.

Ditaodišwaneng tšohle tše di fetilego tše di amanago le taolo, re dutše re gatelela gore ge o sa kgone go dira se se itšego, o swanetše go kgopela motho yo mongwe gore a go direle sona, e ka ba wa leloko goba yo mongwe. Ka polelo ya ka mehla motho yo re ka re e tla ba raditšhupatloto wa gago. Ge e le motho yo o mo thwetšego go phetha mošomo wo, ditshenyegelo tša gago di tlo oketšega ka ge o tla swanela go mo lefa. Le ge go le bjalo ditshenyegelo tšeo di tla ba le mohola.

Raditšhupatloto o swanetše go fiwa mangwalo ohle a mothopo ao amegago mme yena o swanetše go a diriša go beakanya le go tšweletša dipego tša letlotlo tšeo di boletšwego kgwedi le kgwedi. Ke

moka o swanetše go go thuša go hlopholla le go bapiša dipego tše tša letlotlo le tekanyetšo ya gago go phetha ge eba kgwebo ya gago e sa le tseleng le gore maemo a yona a letlotlo ke afe. Kgonthiša gore raditšhupatloto o tseba go beakanya dipego tša letlotlo malebana le taolo ya kgwebotemo. Peakanyo ya dipego tša letlotlo malebana le taolo ya kgwebotemo e fapana le ya dipego tša dikgwebo tše dingwe ka baka la diphapano tša tirišo gare ga dikgwebo tša go fapafapana; e fapana gape le ka mokgwa wo dipego tša letlotlo di beakanyetšwago motšhelo.

Ka theknolotši ya sebjalebjale (dikhomputha) matšatšing a go a kgonega go phetha mošomo wo le go beakanya dipego tša letlotlo semee-tseng morago ga papatšišano ye nngwe le ye nngwe. Ebile o ka phetha pele ga nako ka moo papatšišano ye e itšego e tlilego go ama letlotlo la gago. Ge kgwebo ya gago e le ye nnyane mme o sa kgone go reka khomphutha, tshwaropukutlotlo e ka phethwa ka seatla. O ka reka puku ye dirišwago gabonolo go phetha tshwaropukutlotlo ka seatla.

Go ruma re ka re go laola kgwebotemo ya gago ka tshwanelo o hloka motho yo a kgonago mošomo wa raditšhupatloto go go thuša go phetha taolo ya letlotlo la kgwebotemo ya gago ka moo go kgontšhago. Mošomo wa tshwaropukutlotlo ke karolo ya kgwebo ya gago ka botlalo. 🌧

Taodišwana ye e ngwadilwe ke Marius Greyling, yo mongwe yo a ngwalelago Pula Imvula. Ge o nyaka tsebišo ya go feta ye, romela imeile go mariusg@mcgacc.co.za.

Lelefatša lephelo la *ditlhamo* tša gago ka go di hlokomela gabotse

Bolemi, kudu tšweletšo ya dibjalo, bo theilwe godimo ga ditlhamo tša semotšhene mme metšhene ye e bopilwe ka dikarolwana tše di šišinyago (sepelago). Dikarolwana tšohle tše di šišinyago di a onala ka go ya ga nako mme di nyaka tlhokomelo ye e sa kgaotšego go kgonthiša gore di šoma ka tshwanelo.

Tlhokomelo ye kaone ke ye e thibelago tshenyego. Ga go na seo se ka go selekago go swana le ge o leka go phetha mošomo mme wa dula o emišwa ke dilo tše di senyegago. Se se šitiša tšwelopele ya mešomo ya gago mme se swanetše go thibelwa bjang le bjang. Le ge go le bjalo, ka nako ye nngwe dilo di ka senyega, ešitago le tlhamo ye mpshampsha e ka senyega ge e šomišwa la mathomo. Eupša, ge ditlhamo di lekolwa le go lokišwa ka tekanelo, go senyega ga tšona go ka fokotšwa kudu, seo se bolokago nako le tšelete.

A re lebeleleng ka moo re ka hlokomelago metšhene ya rena ya polaseng:

Dikarolwana tše di šišinyago

Dipering

Dipering di swanetše go lekolwa letšatši le letšatši ge motšhene o dirišwa le pele ga ge o bewa poloke-long. O se ke wa tlogela bothata bjo bo ka bago gona motšheneng go fihla ge o tlo o diriša gape tšatši le lengwe. Kgonthiša gore dipering di tiile le gona di dikologa ka tshwanelo ntle le go tekateka. Ge di šikinyega goba di tekateka o swanetše go di ntšha o tsenye tše mpsha. Dipering di swanetše go dula di kirisitšwe ka mehla le gona kgonthiša gore diširo tša go thibela lerole di dutše gabotse. Go bohlokwa gape go kgonthiša gore o diriša dipering tša boleng bjo bobotse bakeng sa tše di onetšego. Matšatšing a go rekišwa ditšweletšwa (dikarolwana) tše mmalwa tša boleng bjo bo fokolago, ka fao go bohlokwa go kgonthiša gore o reka tšeo di tiilego di tlogo swarelela.

Mapanta

Kgonthiša gore mapanta ohle a tiile le gona a hloka tlhepho. Hlahloba mapanta go kgonthiša gore ga go na fao a senyegilego goba a palegilego. Tloša le lengwe le le lengwe leo le bonalago le onetše o tsenye le lefsa.

Diketane

Diketane di na le go tshwenya ge di hloka oli le ge dikopanyi di onetše. Ge ketane e thoma go onala o swanetše go tsenya ye mpsha semeetseng. Go bohlokwa go kgonthiša gore diketane di sepela di tiile le gona di lokologile. Ge ketane e hlephile ganyane goba e ngangologile e swanetše go tiišwa ka seo se bitšwago "tensioning arm".

Dišafo

Dišafo di swanetše go fela di lekolwa go kgonthiša gore di tiile le gona di sepela ka tshwanelo. Ge šafo efe le efe e kgopame le ganyane e ka hlola mathata a mangwe a mmalwa.

Dikere tše di gogago diketane

Kgonthiša gore dikere tše di gogago diketane (sprockets) di tiile le gore meno a tšona ga se a onala. Ge meno ao a thoma go onala, ketane e tla thoma go thelela ya hlola mathata a mangwe a mmalwa. Go bohlokwa gape gore dikere tše di bitšwago "jockey sprockets" di dule di tiile le gore di dikologe gabotse.

Seswantšho sa 1: Dikarolwana tšohle di swanetše go hlahlobja ka botlalo.

Seswantšho sa 2: Tlhokomelo ye botse e tla godiša bokgoni bja ditlhamo tša gago le go fokotša tshenyo.

Seswantšho sa 3: Elelwa go leka ka maatla ka mehla go phetha dilo ka nepagalo. Se dire seo se bontšhwago seswantšhong se.

Seswantšho sa 4: Bohlokwa bja go hlokomela ditlhamo tša gago re nyaka go bo gatelela ka maatla.

Dihlwekišamoya

Ge metšhene e šoma leroleng dihlwekišamoya di ka thibana ka potlako. Tšona di swanetše go bu-dulelwa moya ka mehla ka khompresara go tšwa ka teng go ya ka ntle ga tšona.

Ditlhamo tše dingwe di nyaka šedi ye e itšego ka ge di bopilwe ka dikarolwana tše mmalwa tše di raranego, go swana le dipolantere le metšhene ya go fola. Go bohlokwa go kgonthiša gore metšhene ye e dula e le maemong a mabotse ka ge nako e le bohlokwa go feta ge e šoma. Ka nako ye nngwe molemi o na le nako ye nnyane fela go fetša mošomo wa go buna mme ge motšhene o ka senyega se se tlo diegiša mošomo woo goba sa fokotša boleng bja puno ya gagwe. Ditlhamo tša mehuta ye di akaretša dikarolwana tše bohlokwa tšeo di swanetšego go lekolwa ka tekanelo, go swana le disefo, digapedi (*augers*), dibutšwetši (*blowers*), dipoleite tša polantere (*planter plates*) le dibakumo (*vacuums*).

Ka go tliša maitekelo a rena a go kgonthiša gore metšhene ya rena e dula e le maemong a mabotse re ka ipolokela nako ye ntši sehle sa mošomo wo montši. Kgonthiša go ruta badiredi ba gago gore ba tlwaele go lekola metšhene ka bobona ka mehla.

Ka go diriša lenaneo le lebotse la tlhokomelo o ka lelefatša lephelo la ditlhamo tšohle tša gago tša polaseng ka moo go bonalago. Boleming re swanetše go leka go fokotša ditshenyegelo ka moo go kgonegago, mme ge tlhokomelo ye bonolo ya ka mehla e ka re thuša, gona go bohlokwa gore re e phethe ka boineelo.

Taodišwana ye e ngwadilwe ke Gavin Mathews, Setsebi sa Taolo ya Tikologo (Bachelor in Environmental Management). Ge o nyaka tsebišo ya go feta ye, romela imeile go gavmat@gmail.com.

Tekolo ya entšene

Dihlwekišaoli

Kgonthiša gore entšene efe le efe e dule e na le oli ye e lekanego le gona tsenya dihlwekišaoli tše mpsha ka tekanelo. Dihlwekišaoli di swanetše go fetošwa nako ye nngwe le ye nngwe go ge tšhelwa oli ye mpsha. Maemo a oli a swanetše go lekolwa letšatši le letšatši pele ga ge entšene e thomišwa.

Meetse

Kgonthiša gore sefodiši (*radietara*) se dula se tletše meetse le gore ga go na fao se dutlago.

Dihlwekišadibešwa

Le tšona di swanetše go fetošwa sebiseng ye nngwe le ye nngwe. Sehlwekišadibešwa seo se nago le ditšhila se tla kgaotša kelo ya dibešwa ke moka entšene ya trekere ya tima.

Pula Imvula's Quote of the Month

"Learn all you can from the mistakes of others. You won't have time to make them all yourself".

~ Alfred Sheinwold

Grain SA e boledišana le...

Elias Pangane

Jerry Mthomboti, Molomaganyi wa rena wa Tlhabollo profenseng ya Mpumalanga, o ile a swara poledišana ye le Elias Pangane. Elias o lema nagatemego ya dihektare tše 50 gare ga Mkhuhlu le Hazyview, mme o kganyoga go ba molemelakgwebo mengwageng ye mehlano ye e tlogo.

Na o lema kae mme ke dihektare tše kae? O tšweletša eng?

Ke lema dihektare tše 50 tša nagatemego kua polaseng ya Mashobane Boerdery (Loss and Found Farm) gare ga Mkhuhlu (Bushbuckridge) le Hazyview. Gonabjale ke bjetše lehea dihektareng tše 4 (ke rekiša mafela a matala), dinawa tše tala dihektareng tše 2, mafodi a "butternut" dihektareng tše 2, ditamati hektareng e tee le dikoko tša Macadamia dihektareng tše 40.

Seo se go kgothatšago le gona se go hlohleletšago ke sefe?

Ke ipshina ka go lema gobane ke setlošabodutu sa ka, eupša ke lema gape go hloa mešomo. Ke godile ke thuša tate yo e bego e le moleminyane. Ditseno tše ke di hloago ka go lema le tšona di a nkgothatša.

Hlaloša maatla le mafokodi a gago

Maatla: Maatla a ka ke gore ke na le tsebo ya bolemi. Ke amogela thušo ye botse go mekgatlo ya go fapafapana ya go swana le Grain SA, Bayer, Hygrotech le Sabie Valley Macadamia Processing. Ke na le didirišwa tša polaseng tše di late-lago: ditrekere tše tharo (Landini, Farm Track, le Fiat 6555), sekotlelopulugu se tee, ege e tee ya dipapetlasediko, tlhamo e tee ya "rotavator", segašetši se tee sa "boom", le polantere e tee. Go feta fao ke dira mešomo ya go aga mme ke na le tlhamo ya TLB, dilori tše nne le dibene tše di seelago.

Ke na le dikgomo tše 136 tše di fulago nage-ngkopanelo ya dihektare tše 5 000: tše nne ke dipoo, tše 100 ke ditshadi mme tše 32 ke dithole. Ke na le badiredi ba ruri ba 25 le badirišani ba taolo ba ba šomago ka boineelo. Ke rekiša mafela a matala le merogo mmarakeng wa Veg Fresh Mark. Dikoko tša Macadamia ke di bapatša ka thušo ya Sabie Valley Macadamia Processing.

Mafokodi: Ke na le bothata bja bohodu malebana le diruiwa tše di utswiwago. Bothata bjo bongwe ke gore ga ke kgone go rekiša diruiwa tša

ka ka ge di fula hleng ga serapa sa diphoofolo sa Kruger National Park, mme tikologo ya ka e begilwe gore ke lefelo la "red line" ka baka la bolwetši bja tlhako-le-molomo. Tikologo ye ke lego go yona pula ga e ne ka bontši (re amogela dimilimetara tše e ka bago tše 350 ka ngwaga) mme ka nako ye nngwe re hlangelwa ke komelelo. Tlhohlo ye nngwe ke taba ya moputso wa minimamo – re swanetše go lefa badiredi ba rena mabakeng a boima ao re lego go ona.

Puno ya gago e be e le efe mathomong? Gonabjale ke efe?

Ge ke thoma go tšweletša lehea ka nošetšo, ke be ke buna ditone tše e ka bago tše 3 godimo ga hektare, fela gonabjale ke buna ditone tše 6/hektare go ya go tše 7/hektare. Ditamati tšona ke be ke buna ditone tše di bego di sa fihlele tše 10/hektare, fela gonabjale ke buna ditone tše 25/hektare go ya go tše 30/hektare. Mafodi a "butternut" ke be ke buna ditone tše di bego di le fase ga tše 4/hektare; gonabjale ke buna ditone tše 13/hektare go ya go tše 15/hektare.

Se segolo seo se ilego sa tiiša tšwelopele le katlego ya gago o ka re ke sefe?

Se segolo seo se tiišitšego katlego ya ka ke thuto yeo ke amogetšego mekgatlong ya go fapafapana ya go swana le Grain SA, Bayer, Hygrotech, DARDLA le Omnia. Mekgatlo ye e ile ya romela baemedi ba yona go re etela ka tekanelo go re eletša le go re thuša.

Dithuto tše o di phethilego go fihla gonabjale ke dife mme o sa nyaka go tsena dife?

Ke tsene dikopano tša go sohla ditaba (workshops), Matšatši a Balemi le dithuto tše dingwe tše di rulagantšwego ke Kgoro ya Temo, Grain SA le Sabie Valley Macadamia. Ke sa hloka thuto ya tlhokomelo ya trekere le didirišwa le ge e ka ba tšweletšo ya merogo.

Seo o nyakago go se kgona lebakeng la mengwaga ye mehlano ye e tlogo ke sefe?

Ke nyaka go ba molemelakgwebo yo mogolo gore ke thwale badiredi ba bangwe gape go fokotša tlhalelo ya mošomo tikologong ya rena. Ke nyaka go šoma diitšweletšwa polaseng ya ka go feta gonabjale gore ke rekiše dikhušwa (processed products).

Balemi ba bafsa bao ba fišegago o ka ba eletša ka go reng?

Ba swanetše go ba le bopelotelele – kgwebo ye nngwe le ye nngwe e nyaka bopelotelele. Ba swanetše go šoma ka maatla le go abela nako ya bona go selo sefe le sefe seo ba se dirago. Ba swanetše go itshepa mme ba se ikanye batho ba bangwe go ba phethela mošomo.

Taodišwana ye e ngwadilwe ke Jerry Mthomboti, Molomaganyi wa Tlhabollo wa Lenaneotlhabollo la Balemi la Grain SA. Ge o nyaka tsebišo ya go feta ye, romela imeile go jerry@grainsa.co.za.

RE SWANETŠE GO TŠEA DIŠUPOMMU ka baka lang, neng le gona gakaie?

Ge re seno fetša go buna dibjalo tša sehla se se fetilego re swanetše go thoma peakanyo ya popego le ya letlotlo malebana le dibjalo tša selemo tšeo re tlogo di bjala sehleleng sa tšweletšo sa 2015 - 2016.

Tshenyegelo ye nngwe ye kgolo mabapi le phetleko ya dintlha tše di amago poelo (*gross margin*) tšweletšong ya dibjalo, ke tekanyetšo le theko ya monontšha. Ke holofela gore lena balemi le ile la ba le mahlatse a go buna ka moo go bonagalago le ge sehla sa go feta e be e le se boima kudu. Goba o ile wa ba le puno ye botse goba ye e fokolago, taba ye e amanago le sehla se se tlogo e tla ba peakanyo malebana le nontšho ye botse ye e kgonegago, ka go ela ditšhitišo tša popego le letlotlo hloko tšeo o ilego wa di lemoga polaseng ya gago.

Mathomo a mabotse ke go lekanyetša maamušo le maemo a gonabjale a monono wa mmu wa gago.

Dišupommu re di tšea ka baka lang?

Ka go tseba popego ya phepo mabung a gago, botebo bja mabu, le maatla a ona a go tšweletša dipuno tša go fapafapana maamong a climate ao

a dutšego polaseng ya gago, wena molemi o tla kgona go lekanya ka nepagalo lenaneo la nontšho leo le nyakegago.

Diphetho tša dišupommu tše o di romelago laporotoring ya phetleko ye e botegago, di swanetše go go šupetša (bjalo ka maemo a mini-mamo) dikarolwana godimo ga milione (*parts per million*) malebana le dielemente tše kgolo tša phepo tše di hwetšwago, e lego naetrotšene (N), fosforo (P) le potasiamo, gammogo le dielemente tša bobedi, e lego sebabole, kalasiamo le makniamo. Phetleko ya dišupommu e swanetše go bontšha gape le bodila (*esiti*) bja mmu (*ph*), bokaakang bja letsopa le kabo ya kalasiamo (Ca) le makniamo (Mn). Dielemente tše nnyane tša phepo di akaretša tshipi, mankanese, koporo, senke, porone, "molybdenum" le klorine. Go ya ka molawana wa Afrika-Borwa, dielemente tše senke, "molybdenum" le porone, ka tlwaelo di okeletšwa motswakong wa monontšha goba go wa go tliša peu (*seed dressing*) go thibela tlhalelo ye e ka bago gona mmung, yeo e ka fokodišago go gola ga dibjalo.

Tsebišo ye wena molemi o tlo e šomiša ka tirišano ya motsebamobu le moemedi wa gago wa monontšha go hlama leano le le tletšego la nontšho

ya dibjalo tša go fapafapana tše o tlogo di bjala. Dibjalo tše di akaretša lehea, sonoplomo, dinawasoya, mabelethoro le matokomane. Ditshenyegelo malebana le lenaneo la nontšho ke moka di ka akanywa ka nepagalo tša akaretšwa tekanyetšong ya gago. Diphetho tša puno tše di sepelelanago le maemo a a itšego a phepo lenaneong la nontšho, gammogo le phepo ye e hwetšagalago mmung, di bontšhitšwe gabotse malebana le bontšhi bja mabu le ditikologo mono Afrika-Borwa.

Go sa le bohlokwa gape go tseba maemo a gonabjale a mmu wa gago morago ga ngwaga wo mobe fao monontšha wo monyenane fela o ilego wa monwa ke dibjalo sehleleng sa go feta; go bjalo le morago ga ngwaga wo mobotse ge go ka nyakega koketšo ya difosfate le dielemente tše dingwe tša phepo go kgonthiša dipuno tše di ka kgonegago le poelo ye botse ya letlotlo.

Nako ye botse ya go tšea dišupommu ke efe?

Ge o thoma go lema polasa goba naga ye mpsha o swanetše go tšea dišupommu ka pela ka moo go kgonegago kgwedding ya Julae goba morago ga fao mme wa di romela laporotoring pele ga

Molawana wa kakaretšo ke go tšea sešupommu se tee lefelong le lengwe le le lengwe la dihektare tše lesome.

Sehlopha sa morulaganyo

GRAIN SA: BLOEMFONTEIN

Suite 3, Private Bag X11, Brandhof, 9324
7 Collins Street, Arboretum
Bloemfontein
► 08600 47246 ◀
► Fax: 051 430 7574 ◀ www.grainsa.co.za

MORULAGANYIMOGOLO

Jane McPherson
► 082 854 7171 ◀ jane@grainsa.co.za

MORULAGANYI

PHATLALATŠO
Liana Stroebel
► 084 264 1422 ◀ liana@grainsa.co.za

TLHAMO, THULAGANYO LE KGATIŠO

Infoworks
► 018 468 2716 ◀ www.infoworks.biz

PULA IMVULA E HWETŠAGALA KA MALEME A A LATELAGO:

Sesotho sa Leboa,
Seafrikanse, Setswana, Sesotho,
Seisimane, Sezulu le Sethosa.

Lenaneothabollo la Bailemi la Grain SA

BALOMAGANYI BA TLHABOLLO

Danie van den Berg
Freistata (Bloemfontein)
► 071 675 5497 ◀ danie@grainsa.co.za

Johan Kriel

Freistata (Ladybrand)
► 079 497 4294 ◀ johank@grainsa.co.za
► Ofisi: 051 924 1099 ◀ Dimakatso Nyambose

Jerry Mthomboti

Mpumalanga (Nelspruit)
► 084 604 0549 ◀ jerry@grainsa.co.za
► Ofisi: 013 755 4575 ◀ Nonhlanhla Sithole

Jurie Mentz

Mpumalanga/KwaZulu-Natal (Louwsburg)
► 082 354 5749 ◀ jurie@grainsa.co.za
► Ofisi: 034 907 5040 ◀ Sydwell Nkosi

Graeme Engelbrecht

KwaZulu-Natal (Louwsburg)
► 084 582 1697 ◀ graeme@grainsa.co.za
► Ofisi: 034 907 5040 ◀ Sydwell Nkosi

Ian Househam

Kapa-Bohlabela (Kokstad)
► 078 791 1004 ◀ ian@grainsa.co.za
► Ofisi: 039 727 5749 ◀ Luthando Diko

Lawrence Luthango

Kapa-Bohlabela (Mithatha)
► 076 674 0915 ◀ lawrence@grainsa.co.za
► Ofisi: 047 531 0619 ◀ Cwayita Mpotyi

Liana Stroebel

Kapa-Bodikela (Paarl)
► 084 264 1422 ◀ liana@grainsa.co.za
► Ofisi: 012 816 8057

Du Toit van der Westhuizen

North West (Lichtenburg)
► 082 877 6749 ◀ dutoit@grainsa.co.za
► Ofisi: 012 816 8038 ◀ Lebo Mogatlanyane

Liana Stroebel

North West (Taung)
► 072 182 7889 ◀ julius@grainsa.co.za

Vusi Ngesi

Kapa-Bohlabela (Maclear)
► 079 034 4843 ◀ vusi@grainsa.co.za
► Ofisi: 012 816 8070 ◀ Sally Constable

Articles written by independent writers are
the views of the writer and not of Grain SA.

Re swanetše go tšea dišupommu ka baka lang, neng le gona gakae?

Tšea sešupommu se tee sa mobugodimo go fihlela botebong bjo bo sa hlaelego 150 mm sebakeng se sengwe le se sengwe sa dimetara tše lekgolo.

mafelelo a Agostose. Romela dišupommu tša gago ka pela gobane dilaporotori di amogela dišupo tše ntši kudu go tloga ka Agostose go fihla ka Oktoboro go tšwa nageng ka bophara.

Dišupommu di ka tšwewa gape le mafelelong a sehla. Kgopolo ye bohlale ke go kopanya kgobokanyo ya dišupommu le tlhahlobo ya popegommu ye e phethwago ka go epa melete ya metarasekwere go ya botebong bja metara e tee. Melete ye e ka dirišwa gape go hlaloba botebo bjo bo kgontšhago medu ya dibjalo go gola gabotse le go bona ge eba go na le fao mmu o kgohlaganago (*hard pan*) mašemong ao a tlogo bjälwa. Go ya ka diphetho tše o ka diriša mekgwa ya maleba ya go lema go phušula kgohlagano ye e ka bago gona pele ga mathomo a sehla se se tlogo.

Mašemo ao a tlogo lekwa a swanetše go hlaolwa go ya ka botebo le mohuta wa mmu. Mola-

wana wo o dirišwago ke wa go tšea sešupo se tee (goba go feta) lefelong le lengwe le le lengwe la dihektare tše lesome. Lefelo le lengwe le le lengwe le swanetše go putlaputlwa ka tlhamo ya go tšea dišupommu ka go sepela ka paterone ya manyokenyoke (*zigzag pattern*). Go rekišwa mehuthahuta ya diborammu (soil augurs) mme tlhamo ye o ka e diriša go tšea dišupo mobunggodimo, sebakeng se sengwe le se sengwe sa dimetara tše 100 le gona botebong bjo bo sa hlaelego 150 mm. Bjale dišupommu tše di swanetše go hlakanywa ka go di tšhela kgamelong ye e hlwekilego le go di tswakanya gabotse. Kgamelong ye ke moka o tšea sešupo se se emelago tšhemo yohle wa se bea khatepokising ye e adilwego plastiki ka gare, yeo e hwetšagalago dilaporotoring tša go fapafapana. Mapokisi a a swanetše go swaiwa gore a bontšhe polasa le tšhemo ye e amegilego gabotse. Go na le mohola ruri go phetha mošomo wo ka tshwanelo mašemong a se makae, gore diphetho e be tše di nepagetšego go lokafatša ditshenyegelo godimo ga hektare malebana le nontšho ya mmu, tšeo di lego godimo matšatši a. Diphetho tše di nepagetšego go feta tše dingwe di ka humanwa ka go romela dišupommu laporotoring lebakeng la diiri tše 24 leo le latelago peakanyo ya tšona.

Dišupommu di swanetše go tšewa gakae?

Ge kakanyetšo ya motheo ya monono wa polasa ya gago e phethilwe malebana le tšhemo ye nngwe le ye nngwe, gona mašemo a gago a ka lekwa ka go šielana, gatee (goba go feta) lebakeng la mengwaga ye meraro. Ge go tšweletšwa dibjalo ka go latelana (*double cropping*) tšhemong ye e itšego ka lenaneo la nošetšo leo le hlagišago puno ya godimo, go tlošwa phepo ye ntši kudu mmung, mme ka fao teko ya ngwaga le ngwaga e a šišinywa. Re eletša gape gore morago ga mengwaga ye mebe goba ye mebotse go fetiša o swanetše go tšea dišupommu gore leano la nontšho leo le ka atlegago ka moo go kgonegago sehlang se se tlogo, le beakanywe.

Kakaretšo

Tšea nako o leke ka maatlā go tseba maemo a monono wa mmu wa gago – se no akanya fela!

Taodišwana ye e ngwadilwe ke molemi yo a rotšego modiro.